

Г. І. Сташко,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ЗАСОБИ СТИЛІСТИЧНОЇ ФОНЕТИКИ У СТВОРЕННІ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОГО ПІСЕННОГО ФОЛЬКЛОРУ)

У статті розглядаються засоби стилістичної фонетики як одні з основних прийомів, що створюють жіночі образи в американських фольклорних піснях.

Ключові слова: образ, засоби стилістичної фонетики (рима, ритм, алітерація, асонанс, ономапоєя), американський пісенний фольклор.

В статье рассматриваются средства стилистической фонетики как одни из основных приемов, которые создают женские образы в американских фольклорных песнях.

Ключевые слова: образ, средства стилистической фонетики (рифма, ритм, аллитерация, ассонанс, ономапоєя), американский песенный фольклор.

The article focuses on the means of stylistic phonetics, which are considered to be among the main stylistic devices used to create images of women in American folk songs.

Key words: image, means of stylistic phonetics (rhyme, rhythm, alliteration, assonance, onomatopoeia), American song folklore.

На сьогоднішній день однією з актуальних проблематик в історичній, філософській, соціологічній, лінгвістичній та культурологічній царині є гендерні дослідження. В фокус зору вчених соціологів та філософів здебільшого потрапляють культурні та соціально-психологічні параметри, які обумовлюють стереотипні уявлення про чоловічі та жіночі якості, ієрархія та роль у суспільстві, відношення цього суспільства до індивіда на основі гендерних відмінностей, тоді коли для фольклористики – це новий, проте перспективний аспект осмислення фольклорних текстів. З цієї позиції особливий інтерес для нас становить розкриття питання лінгвістичних засобів створення жіночих образів у пісенному фольклорі, а саме як стилістико-фонетичний арсенал може створити потрібні національно-етнічні стереотипи та відновити етапи еволюції жіночих образів в суспільстві.

Розглянувши та проаналізувавши американський пісенний фольклор (далі АПФ), що виступає об'єктом в даному дослідженні, ми пропонуємо почати з визначення поняття «фольклор», його ознак та різновидів.

Термін «фольклор» походить від англійського *folk* – рід, народ, *lore* – знання, що разом означають «народна мудрість, народне знання» [5] – художня колективна літературна і музична творча діяльність народу, яка засобами мови зберегла знання про життя і природу, давні культу і вірування, а також відбиток світу думок, уявлень, почуттів і переживань, народнопоетичної фантазії.

Одним із перших цей термін використав англієць Уільям Джон Томс, котрий 1846 р. під псевдонімом А. Мертон надрукував у часописі «Атенеум» (№ 982) статтю «The Folklore». В сучасній науці єдиного загально-вживаного значення терміну «фольклор» немає. Поряд із вищенаведеним терміном співіснують і такі: народна словесність, народна поетична творчість, уснопетична творчість [6, т.10, с. 613].

Фольклор функціонує для задоволення природної потреби у самовираженні й спілкуванні. Серед основних ознак слід виділити усну форму поширення і передачу між людьми засобом безпосередньої комунікації. Значна роль при цьому відводиться пам'яті, за допомогою якої фіксуються сюжети, тексти, форми, стереотипи, образи. Текст народної поезії не мав автора, тобто був анонімним, щоразу народжувався як нова форма, тобто усне «текст-слово» було варіативним. Кожен твір був колективним – це означало, що кожен слухач мав можливість додати до чужого своє, а його автором була колективна мовна особистість у певному фольклорному соціумі. Фольклорний текст був імпровізіційним, виконавець не просто відтворював текст, але й був співавтором прочитаного, проспіваного (і хоча це характерна ознака казок, легенд, бувальщин, народні нісні також мають кілька варіантів в залежності від регіону, виконавця тощо).

Що ж до класифікації фольклорного матеріалу, то їх існує багато і кожна класифікація має право на існування. В основу існуючих класифікацій покладено різноманітні критерії і аспекти: вербальний, етнографічний, музикологічний, хореографічний, регіональний, жанровий тощо. Розрізняють фольклори автентичний, дитячий, календарнообрядовий, селянський, родиннообрядовий, весільний тощо. Також фольклор поділяють на поетичний, прозовий, драматизований.

Пісні належать до поетичної народної творчості. Вони, в свою чергу, класифікуються таким чином: трудові, колядки, щедрівки, веснянки, весільні, ігрові, хороводні та багато інших.

Пісенний фольклор несе в собі мудрість образів, емоцій, інтонації, мелодії. Все це складає дуже непросту й дуже важливу вербальну систему. У справжньому фольклорі цією системою висловлюються справжні, життєво важливі послання – любов, радість, виклик, торжество; часом – боротьба, загроза, туга; і завжди – безліч емоційних нюансів та елементів магії, що їх годі переказати іншою мовою.

Поняття «американський пісенний фольклор» стосується усної народної творчості американців, що проживають в різних регіонах США та поза межами країни. Базою є надбання афро-американців, корінних індіанців та іммігрантів, особливо з Мексики, Великобританії та Ірландії, а також авторські пісні, які в силу своєї популярності стали народними. Так, під впливом послідувочої великої багатонаціональної міграції, змішування різних націй та народностей сформувався американський фольклор, і його характерними ознаками є полінасиченість і простота, всеохопленість та детальність, подібність на інші фольклори та одночасна унікальність.

Однією з важливих рис фольклору є зображення внутрішнього світу героїв через дії і взаємини персонажів з навколишнім середовищем, певні зовнішні обставини тощо. На цій основі виникають психологічні фольклорні образи-асоціації, якими яскраво пронизані народні пісні, адже їх основу становлять почуття, переживання, досвід, відтворені у свідомості, пам'яті або створені уявою [6, т.5, с.561].

В.А. Кухаренко вважає, що «саме в образі сконцентрована смислова та естетична інформація тексту, і спроби проникнути в неї слід починати з пошуків образу» [2, с.10].

Пісні є частиною загального мовного спадку, вони передавались з покоління в покоління, і нам буде цікаво дослідити їх в гендерному аспекті, а саме жіночі образи, якими пронизана майже кожна пісня та виявити еволюцію цих образів в суспільстві.

В Україні перші дослідження з гендерної лінгвістики з'явилися на початку 1990х років. Сьогодні в цій галузі плідно працюють такі вітчизняні вчені як О.Л. Бессонова, Н.Д. Борисенко, О.І. Горошко, О.Ю. Дубенко, О.В. Дудолова, Г.І. Емірсуїнова, О.Л. Козачишина, А.П. Мартинюк, Я.В. Пузиренко, А.М. Роговский, Н.В. Садовник, Чучага, І.О. Стешин, О.В. Ткачик та ін. Проте, нечисельними є дослідження українськими вченими фоностилестичних засобів створення образів (В.А. Дмитренко, С.Я. Єрмоленко, Н.І. Панасенко, І.В. Штихно), а в площині АПФ розвідок зовсім мало (В.А. Дмитренко, Н.І. Панасенко).

Актуальність даного дослідження обумовлена тим, що гендерний підхід до інтерпретації фольклорних текстів дає можливість по-іншому сприйняти та відчуті дрібні деталі фольклорної картини світу та вірно трактувати характер сприйняття жінки суспільством та навпаки, її соціальну роль та значимість, її внутрішній світ, тощо.

В АПФ також присутній образ жінки, особливо в ліричних текстах. Фольклор як експресивний елемент культури не лише сам створює, але й допомагає створювати та укорінювати правила поведінки жінок в американській культурі. Як впливає з дослідження АПФ проведеного Н.І. Панасенко, 40% різних жанрів АПФ мають жіночі образи [4]. Ця вражаюча кількість досягається за рахунок того, що багато пісень звернені до жінки або про жінку, і тому жіночий образ замальовується дуже яскраво.

Донести всю необхідну палітру допомагають численні лінгвістичні та екстралінгвістичні засоби, на які багата англійська мова. І в даній статті ми звернемося до основних засобів стилістичної фонетики, а саме рими, ритму, алітерації, асонансу та ономапопеї для розкриття найяскравіших жіночих образів.

Рима – співзвуччя кінців віршованих рядків [6, т.8, с.534] – та **ритм** – рівномірне чергування впорядкованих елементів (звукових, мовних, зображальних і т. ін.), циклів, фаз, тих чи інших процесів і явищ [6, т.8, с.542] – мають велике значення для пісенного тексту, вони створюють музичність, звучність, точність, вишуканість та підсилюють образність віршованого тексту [3, с.77].

Так, в АПФ є численна кількість колискових, власне як і в інших народів. Ці пісні вирізняються стриманою низькою тональністю та повільним темпом, щоб дитя солодко спало. Тому доречно розпочати аналіз з тих пісень, де жіночі образи виникають першими. Як правило, колискові співають матері, про що свідчить і проста жіноча рима з наголосом на передостанньому складі: *Go to **sleepy** – Little **baby**; Rest your head upon the **clover** – Whilst your mammy's watching **over**; Lies a poor little **lamby** – Poor little thing is crying 'Mammy'* («All the Pretty Little Horses»). Може не бути жодного слова про матір, а пісню може виконувати хор, проте слухач чітко уявляє жінку, яка ніжно колихає своє маля, голубить його та ладна весь світ йому подарувати за хвилинку солодкого сну.

А ось колискова «Hush, Little Baby» відрізняється від інших переважно чоловічою римою з наголосом на останньому складі: *If that mockingbird won't **sing**, Mama's going to buy you a diamond **ring***. І далі: *brass – glass; broke – goat, pull – bull; bark – cart; down – town; cry – I*. Така відмінність спричинена тим, що ця пісня існує в двох варіантах: від імені матері та від імені батька, при цьому в більшості регіонів полюбують саме другий варіант: *If that mockingbird won't **sing**, Papa's going to buy you a diamond **ring***.

Ритм усіх пісень віршований, що додає милозвучності, в колискових зокрема він рівномірний та спадаючий, що створює затишок і спокій, а там, де чітка рима відсутня, її функцію бере на себе ритм. З першого погляду і незрозуміло, що рима відсутня:

*Hush-a-bye, don't you cry
Go to sleepy little baby. (2 times)
When you wake you shall have
All the pretty little horses. (2 times)*

Алітерація – поетичний прийом, який полягає в доборі слів з повторюваними однаковими приголосними звуками [6, т.1, с. 34] – та **асонанс** – неповна рима, в якій співзвучні тільки наголошені голосні звуки; повторення однакових голосних звуків у рядку чи строфі [6, т. 1, с. 67] – додають колориту, чіткості, експресивності та привертають увагу до ключових слів, підкреслюють проблематику та створюють настрій [3, с. 74].

Ономапопея або **звуконаслідування** – це використання слів, що виникли шляхом наслідування природного звучання позначуваних ним предметів [6, т. 3, с. 501], вона створює більш реалістичну картину настроїв та завершеність образів [3, с. 72].

Звертаючись до колискових пісень можна помітити, що вони більш багаті на асонанс, здебільшого переважають звуки /t/ та /l/, що за правилами поетичної фоніки передають спокій, ніжність, кохання [8, с.184]. Це більш притаманно жінкам, матерям і ці відтінки яскраво доповнюють палітру жіночого образу (*sleepy little baby, pretty little horses, little lamby, little thing is crying 'Mammy', sing, ring*). Більше того, /t/ та /l/ в супроводі палатального /l/ стають «молитовними» [1, с.142], як і сам образ матері.

В пісні «All the Pretty Little Horses», що складається лише з 122 слів, 59 раз вживаються м'які сонорні /μ/, /n/, /л/: а саме 42 рази повторюється /л/, 10 раз /n/ та 7 раз /μ/, що додає ніжних, протяжних та м'яких «жіночих»

ноток до образу. Це підтверджують дослідження з фонопетики, де українські [д], [н], [л], [м] та англійські /μ/, /п/, /λ/ визначені як «добрі» звуки, і не тому, що входять до «добрих» слів (*люблю, ніжність, милий та том, nanny, lovely*), а тому, що вони м'які та протяжні за фонетичною класифікацією [1; 7]. Дифтонги /αI/ та /εI/ в кінці рядка створюють заколисуючий ритм: *Hush-a-bye – Don't you cry; Blacks and bays – Dapples and greys; Bees and butterflies – Flitting round his eyes*. Є доречним і вживання звуконаслідувального слова *hush*, що діє заспокійливо.

Ще одна суто «жіноча» тематика – пісні про кохання. Одного типу рими немає, зустрічається і чоловіча, і жіноча рима, і парна, і перехресна.

Так, в першому куплеті пісні «Bicycle Built for Two» рима перехресна (**abab**), в 1 та 3 рядках – жіноча рима, де виникає образ жінки, що зводить з розуму чоловіка, 2 та 4 рядки – чоловіча рима, і це підкреслює те, що чоловік ладен віддати своє серце за її кохання:

*Daisy, Daisy
Give me your answer do.
I'm half crazy
All for the love of you.*

В другому куплеті рима парна (**aabb**), знову жіноча в 1 та 2 рядках, тут доповнюється жіночий образ нотками вибагливості та меркантильності. 3 та 4 рядки з чоловічою римою додають ще більше «жіночності» та краси власниці образу в очах її шанувальника. І останній рядок на перший погляд не має рими, що не впадає в око завдяки розміреному ритму та співзвучності з 2 та 4 рядками в першому куплеті:

*It won't be a stylish marriage
I can't afford a carriage.
But you'll look sweet
Upon the seat
Of a bicycle built for two.*

В пісні «Black is the color of my true love's hair» з яскравим образом обожнюваної жінки рима парна чоловіча всередині кожного куплету, що лише підсилює цей образ, створений оповідачем-чоловіком. В першому рядку ритм та алітерація на /bλ/ замінюють риму. Останній рядок, як і в попередній пісні, співзвучний з 2 та 3 (**abbccb**) та додає завершальний акорд – її чорне чудове волосся таки звело його з розуму!:

*Black, black, black
is the color of my true love's hair.
Her lips are like a rose so fair
And the prettiest face and the neatest hands.
I love the grass whereon she stands
She with the wondrous hair.*

Повертаючись до алітерації, навіть з цього куплету видно, що повторення /λ/ та /п/ насичують жіночий образ ніжністю. Повторення /λ/, /μ/, /п/ на початку цього куплету та слідуєчого (*Oh I do love my love and so well she knows*) свідчить про те, що жінка сприймається як «богиня» для чоловіка [1]. Цей рядок також має приклад асонансу: *oh – so – knows*. За звуковим символізмом /O:/, /Θ/ та /v:/, /Y/ вважаються слухачеві «гладенькими», крім цього, /v:/ та /Y/ мають нотки суму та жалю [7]. Отже, образ чарівної та любимої «жінки-богині» постає як недосяжний для чоловіка вже в 2 куплеті за допомогою асонансу на /≅Y/, а в останньому ця недосяжність закріплена ще одним асонансом, підсиленням білабіальним /w/: *I would sigh, I would weep, I would never fall asleep*.

В подальших статтях пов'язаних з АПФ ми звернемося до історичних та патріотичних пісень, ритуальних та повсякденних, духовно-релігійних та пісень в колі друзів, де жіночі образи завуальовані, і хоча вони часто на другому плані, вони не втрачають своєї яскравості.

Література:

1. Качуровський І. В. Фоніка / Ігор Васильович Качуровський. – Мюнхен : Український Вільний Університет, 1984. – 208 с.
2. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту / Валерія Андреевна Кухаренко. – Одеса : Латстар, 2002. – 292 с.
3. Лапшина М. Н. Стилистика современного английского языка: Учебное пособие / Марина Николаевна Лапшина. – М. : Академия, 2013. – 272 с.
4. Панасенко Н. И. Песенный дискурс в культурно-историческом и гендерном аспекте // Человек и его дискурс: Коллективная монография / отв. ред. М. Р. Желтухина – Волгоград : 2014. – (в печати)
5. Словник іншомовних слів / Уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К. : Наукова думка, 2000. – 680 с. – (Словники України).
6. Словник української мови: В 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980.
7. Стилистика английского языка: учеб. пособие / [А. Н. Мороховский, О. П. Воробьева, Н. И. Лихошерст, З. В. Тимошенко]. – К. : Высш. шк., 1991. – 272 с.
8. Ференц Н. С. Основы литературоведения : навчальний посібник / Наталія Станіславівна Ференц. – К. : Знання, 2011. – 431 с.
9. Osman A. H. and McConochie J. If you feel like singing. USIA. – 1993. – 95 p.